

УДК 37.02:372

**THE CONFLICT AND CONFLICTOLOGY PROBLEM IN MODERN
PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL LITERATURE
ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ І КОНФЛІКТОЛОГІЇ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Chuprovskya T. I./ Чупровська Т. І.*Student / студент**Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,**Ivano-Frankivsk, Shevchenko, 57, 76018**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,**вул. Шевченка, 57, 76018*

Анотація. У статті автор з'ясовує основні підходи і напрями вивчення проблеми конфліктів у сучасній вітчизняній психолого-педагогічній літературі. Спираючись на доробок загальної конфліктології та її галузевих напрямів, у 90-х рр. ХХ ст. почала формуватися педагогічна конфліктологія. Вона активно розробляє свої параметри (об'єкт, предмет, мета тощо) і науковий інструментарій та розвивається крізь призму дискусій про позитивні і негативні функції, наслідки конфлікту в освітньому процесі та навчанні і вихованні молоді.

Ключові слова: система вищої освіти, конфлікт, педагогічна конфліктологія, педагогічна наука, функції конфлікту.

Вступ. Як соціальний інститут, система вищої освіти відрізняється розмаїттям функціональних, рольових, міжособистісних, міжгрупових взаємозв'язків. Вони складні, неоднозначні, тісно переплетені, часто суперечливі, позаяк охоплюють педагогічну, соціальну, психологічну, юридичну й інші сфери життєдіяльності особи. У такому розмаїтті стосунків стає неминучим і закономірним зіткнення інтересів, ідей, прагнень, думок, позицій, потреб людей. Ці зіткнення часто переростають у суперечності і виявляються в конфліктах, котрі мають як руйнівні (деструктивні), так і позитивні наслідки. Така значущість цієї проблеми зумовила значну увагу до неї сучасних українських і зарубіжних учених, педагогів і психологів.

У статті ставимо за мету, з'ясувати основні підходи і напрями вивчення проблеми конфліктів у сучасній вітчизняній психолого-педагогічній літературі.

Основний текст. Конфлікти (лат. *conflictus* – зіткнення; зіткнення сторін, думок, сил) – це постійні супутники розвитку людського суспільства. Там, де є людина, є конфлікти, вони супроводжують її від народження й до смерті. Конфлікти – це об'єктивне і закономірне соціально-психологічне явище, зумовлене неповторною індивідуальністю кожної особистості, автономністю. Утім, радянська наука пропагувала ідею безконфліктного розвитку соціалістичного суспільства й вона поширювалася на всі сфери взаємодії людини. Уявлення про те, що благополуччя означає відсутність проблем і конфліктів, неминуче призводило до їхнього ігнорування, придушення. Такій позиції протистояла західна конфліктологія, що як наука про конфлікти почала формуватися у другій половині ХХ ст. Її розвиток зумовлювався суспільною потребою в пізнанні конфліктів і способів їхнього урегулювання. Вчені Г. Ложкін і М. Пов'якель наголошують, що значення конфліктології як

самостійної, міждисциплінарної та орієнтованої на практику галузі знань постійно зростає, бо вона допомагає прогнозувати і запобігати соціальним потрясінням, знижувати їхню гостроту, розв'язувати суперечності між людьми тощо [7, с. 10-11]. Тому знання з конфліктології необхідні особливо педагогові, адже розуміння людських стосунків – це один зі способів їхньої гармонізації, зокрема у закладах вищої освіти.

Як відносно молода галузь наукових знань конфліктологія досі ще немає загальноприйнятого визначення. У науковій літературі зазвичай вона трактується як наукова дисципліна про закономірності виникнення, розвитку і завершення конфліктів на всіх рівнях взаємодії людей, як наука про управління ними. Провідними напрямками досліджень психологічної конфліктології є вивчення конфліктів у різних сферах діяльності людини і її стосунків (конфлікти трудові, військові, сімейні, педагогічні тощо). Вона вивчає конфлікти на різних етапах соціалізації особистості та особистість у конфлікті [1-8, с. 10].

У 90-х рр. ХХ ст. актуалізувалося завдання щодо розробки педагогічних засобів і прийомів запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів. Це зумовлює виникнення педагогічної конфліктології. Чимало учених-педагогів (О. Белкін, В. Жаворонков, І. Зиміна та ін.) розглядають педагогічну конфліктологію як «науку про гармонію людських стосунків», що є самостійною галуззю педагогічного знання [2]. Інші авторитетні вчені вважають педагогічну конфліктологію однією з 11 галузей загальної конфліктології (А. Анцупов, А. Шипілов та ін. [1]).

Науковці Є. Богданов і В. Зазикін трактують педагогічну конфліктологію як самостійний напрям конфліктології поряд з її іншими галузями (юридична, виробнича, економічна, психологічні тощо) [3], а вчені Г. Ложкін і Н. Пов'якель – як галузь наукових психолого-педагогічних знань [7]. Імпонує позиція О. Іонової, яка розглядає педагогічну конфліктологію як окрему самостійну галузь знань, що має власний науково-пошуковий простір та виступає як складова загальної конфліктології і педагогічної науки. Таким чином вона інтегрує систему наукових знань, принципів, методів, форм загальної конфліктології і педагогіки, а також філософії, психології, соціології, інших наукових дисциплін, предметом вивчення яких є людина. За аналогією з поняттями «соціологія конфлікту», «психологія конфлікту» та ін., вчена вважає, що поняття «педагогічна конфліктологія» є тотожним поняттю «педагогіка конфліктів» [5]. Виходячи з наукового положення, згідно з яким саме психологія конфліктів є найбільш розвинутою з усіх наукових дисциплін, що вивчають конфлікти (Є. Тонков [8, с. 1]), розглянемо цей доробок у контексті нашого дослідження.

Починаючи з 20-30-х рр. ХХ ст. розуміння особистості та її розвитку психологи базували на уявленнях про суперечності та конфлікти між різними сферами її діяльності. Ця традиція пов'язана з іменем З. Фрейда і його школи. У класичному психоаналізі З. Фрейда суперечність між несвідомими потягами людини і суспільством розглядається як основне джерело психічних розладів, до яких відноситься і внутрішній конфлікт. Цілком позбавити людину

конфліктів неможливо, тому мова іде про пом'якшення їхньої згубної дії за допомогою цілеспрямованого виховання, соціалізації й «окультурення», а також знань про суть і природу конфлікту [9].

Важливою особливістю сучасної психології конфлікту є домінування практичних та експериментальних досліджень над теоретичними. Друга особливість пов'язана з гуманістичною психологією, яка змінює ставлення до конфліктів. На відміну від психоаналізу, який розуміє людину як таку, що впродовж життя прагне до послаблення конфлікту, гуманістична психологія не розглядає його як неминучість. Вона вважає, що конфлікти не лише природні та закономірні, але й виконують важливі позитивні функції у психічному житті людини [3-4; 7; 10]. Цю тезу запозичила і активно розробляє сучасна педагогічна конфліктологія, яка визнає подвійну природу конфлікту, що виявляється у його негативних (деструктивних) і позитивних (конструктивних) функціях. До негативних функцій конфлікту вчені відносять руйнування форм самореалізації особистості; погіршення психологічного клімату в колективах і міжособистісних стосунків; зниження привабливості та продуктивності праці; зменшення можливостей співробітництва і партнерства між сторонами конфлікту; посилення конфронтації, що втягує особу у боротьбу і примушує її прагнути перемоги, а не до розв'язання проблем і пошуку альтернативи; збільшення моральних, матеріальних і емоційних витрат на розв'язання конфлікту тощо. До позитивних функцій конфлікту відносять регулятивно-розвивальну, коли конфлікт спонукає до змін і розвитку, відкриває шлях інноваціям, що можуть удосконалити й стабілізувати внутрішній світ людини та стосунки у колективах і педагогічну систему загалом. Це стимулює активність і особистісне зростання людини (Н. Грішина [4]).

У сучасній педагогічній науці найбільш складно конroversійною залишається проблема оцінки конфліктів в освітньому процесі, особливо вищої школи, як явища «нормального, природнього» або, навпаки, як «анормального». Згідно з даними статистичних досліджень переважна більшість (майже 80 %) педагогів і керівників освітніх закладів вважають, що виникнення конфліктних ситуацій у педагогічних колективах є неминучим (Г. Козирев [6, с. 5]). Але більшість учених теоретиків відносить конфлікт до руйнівних чинників, які порушують природню взаємодію учасників навчально-виховного процесу. Причини таких зіткнень вони вбачають у природі педагогічної діяльності, яка об'єднує велику кількість людей з різними особистими якостями, досвідом, характерами.

Сучасні вчені вважають, що конфлікти як феномен реальної педагогічної дійсності мають вивчатися і оцінюватися у взаємозв'язку з результатами досліджень психологів, соціологів, правознавців, фахівців з управління, представників інших галузей знань. Найбільш адекватним підходом до цієї проблеми, Є. Тонков вважає цілісне сприйняття конфлікту як природного вияву життєдіяльності педагогічної системи та її структури. Педагогічна наука має визнати й обґрунтувати місце конфлікту як «повсякденного і природнього явища освітнього процесу», як його «невід'ємну складову частину». Безконфліктного навчально-виховного процесу, за думкою вченого, не існує, бо він за своєю

суттю є безперервним та супроводжується виникненням й потребою розв'язання безлічі особистісних і групових суперечностей. Тому очевидними є не лише неможливість усунути конфліктність зі системи освіти, але розуміння конструктивної, позитивної місії конфліктів у педагогічному процесі та наукового обґрунтування такого підходу [8]. Педагогіка «конструктивної конфліктності» має формуватися не на протигагу «традиційній педагогіці», а в її межах. Це потребує «педагогізації конфліктологічного знання», вимагає узагальнення, систематизації науково-педагогічних знань про конфлікти, обґрунтування науково-педагогічних підходів до них [10].

Висновки. Отже, спираючись на доробок загальної конфліктології та її галузевих напрямів, у 90-х рр. ХХ ст. почала формуватися педагогічна конфліктологія. Вона активно розробляє свої параметри (об'єкт, предмет, мета тощо) і науковий інструментарій та розвивається крізь призму дискусій про позитивні і негативні функції, наслідки конфлікту в освітньому процесі та навчанні і вихованні молоді.

Література:

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 591 с.
2. Белкин А.С., Жаворонков В.Д., Зимина И.С. Конфликтология: наука о гармонии. Екатеринбург: Глаголь, 1995. 93 с
3. Богданов Е.Н., Зазыкин В.Г. Психология личности в конфликте: учебное пособие. 2-е изд. СПб.: Питер, 2004. 224 с.
4. Гришина Н.В. Психология конфликта. СПб.: Питер, 2003. 464 с.
5. Іонова О.М. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми конфліктів у педагогіці. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. пр.* Луганськ: СНУ, 2005. Вип. 2. С. 72-85.
6. Козырев Г.И. Введение в конфликтологию: учебное пособие для студентов вузов. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 176 с.
7. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: учебное пособие. 2-е изд., Киев: МАУП, 2002. 256 с.
8. Тонков Е.Е. Теоретические основы педагогического управления организационными конфликтами: автореф. дис... д-ра педагог. наук: 13.00.01. Белгород, 2000. 39 с.
9. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции: Пер. с нем. Москва: Наука, 1989. 455 с.
10. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта. СПб.: Питер, 2003. 250 с.

References:

1. Antsupov A.Y., Shipilov A.I. (2004). Konflyktolohyia: uchebnyk dlia vuzov [Conflictology: a textbook for universities]. Moscow: UNITI-DANA, 591 p.
2. Belkin A.S., Zhavoronkov V.D., Zimina I.S. (1995). Konflyktolohyia: nauka o harmonyu [Conflictology: the science of harmony]. Ekaterinburg: Glagol, 93 p
3. Bogdanov E.N., Zazykin V.G. (2004). Psykholohyia lychnosty v konflykte. [Personality psychology in conflict]. St. Petersburg: Peter, 224 p.

4. Grishina N.V. (2005). *Psykholohyia konflykta* [Psychology of conflict]. St. Petersburg: Peter, 464 p.
5. Ionova O.M. (2005). *Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia problemy konfliktiv u pedahohitsi* [Theoretical and methodological principles of the study of the problem of conflict in pedagogy]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: zb. nauk. pr. [Personality Spirituality: Methodology, Theory and Practice: Coll. Sciences]*. Lugansk Ave., SNU, Issue 2, pp. 72-85.
6. Kozyrev G.I. (2001). *Vvedenye v konfliktolohiyu: uchebnoe posobye dlia studentov vuzov* [Introduction to conflictology: a textbook for university students]. Moscow: Humanite. ed. VLADOS Center, 176 p.
7. Lozhkin G.V., Povyakel N.I. (2002). *Praktycheskaia psykholohyia konflykta* [Practical psychology of conflict] Kiev: MAUP, 256 p.
8. Tonkov E.E. (2000). *Teoretycheskye osnovy pedahohyicheskoho upravlenyia orhanyzatsyonnymy konflyktamy: avtoref. dys... d-ra pedah. nauk: 13.00.01.* [Theoretical foundations of pedagogical management of organizational conflicts: author. Diss... Dr. Teacher. Sciences: 13.00.01]. Belgorod, 39 p.
9. Freud Z. (1989). *Vvedenye v psykhoanalyz: Lektsyy: Per. s nem.* [Introduction to Psychoanalysis: Lectures: Per. with him.]. Moscow: Science, 455 p.
10. Hassan B.I. (2003). *Konstruktyvnaia psykholohyia konflykta* [Constructive psychology of conflict]. St. Petersburg: Peter, 250 p.

Abstract. *In the article the author considers the basic approaches and imposes the problems of conflicts in the contemporary domestic psychological and pedagogical literature. Based on the achievements of general conflictology and its industry trends, in the 90's of the twentieth century. pedagogical conflictology began to form. It actively develops its parameters (object, subject, purpose, etc.) and scientific tools, and develops through the lens of discussions about the positive and negative functions, the consequences of conflict in the educational process and education and upbringing of young people.*

Key words: *higher education system, conflict, pedagogical conflictology, pedagogical science, functions of conflict.*

Науковий керівник: д.п.н., проф. Завгородня Т. К.

Стаття надіслана: 25.09.2019

© Чупровська Т.І.